

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК СКЛАДОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

SOCIAL NETWORKS AS A COMPONENT OF HUMAN RIGHTS REALIZATION ON THE INTERNET

Іваніцький П.С., аспірант кафедри теорії права та прав людини
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття досліджує роль соціальних мереж в контексті реалізації прав людини за допомогою інформаційних технологій та використання мережі Інтернет.

Зокрема аналізується як соціальні мережі впливають на повсякденне життя користувачів, як соціальні мережі сприяють реалізації таких прав як свобода слова, право на інформацію, тощо. Висвітлюються позитивні та негативні аспекти використання мережі Інтернет (наприклад, прояви дискримінації, цензуру, порушення конфіденційності, дезінформацію, інформаційні маніпуляції чи поширення мови ворожнечі), інформаційну

езпеку користувачів та засоби сприяння забезпечення інтернет середовища.

У статті обговорюється вплив соціальних мереж на громадянське суспільство, демократичні процеси та права людини, що виникають «он-лайн». Досліджується як соціальні медіа можуть висвітлювати новини, поширювати інформацію про порушення прав людини та сприяти становленню соціальної справедливості як в мережі так і в житті «офф-лайн».

Розглядаються конкретні приклади обмежень прав людини чи блокування інтернет ресурсів які здійснюють негативний вплив на процес реалізації прав людини користувачами всесвітньої мережі. Відзначається роль модераторів контенту державою чи міжнародною спільнотою, задля створення інструментів захисту прав людини та захисту користувачів від шкідливого контенту та впливу дезінформації чи «інформаційно-психологічних операцій» елементи якого прямо впливають на безпеку користувачів в мережі.

В статті підкреслюється важливість розвитку політики усвідомленого користування мережею із сприянням цьому держави та міжнародної спільноти, що повинні розробляти та удосконалювати вже наявні механізми захисту людей від негативного впливу в соціальних мережах та медіа. Потрібно спонукати користувачів вчитись фільтрувати інформацію, заохочувати до розвитку, та в свою чергу з боку держави намагатись створити для цього сприятливі умови та законодавчими механізмами забезпечити користування мережею як для пересічних користувачів, так і для ведення бізнесу або тієї чи іншої політики.

Рекомендується впровадження національних та міжнародних стандартів, співпраця між державними інститутами та державами в цілому, задля створення сприятливого та безпечного середовища в мережі Інтернет.

Ключові слова: право, права людини, право на інформацію, соціальні мережі, мережа Інтернет, захист прав людини, інформаційна безпека, конфіденційність, дезінформація.

The article explores the role of social networks in the context of the realization of human rights through information technology and the use of the Internet. It specifically analyzes how social networks affect users' daily lives and how they facilitate the realization of such rights as freedom of speech and the right to information. The article highlights both positive and negative aspects of Internet use, including issues such as discrimination, censorship, privacy violations, misinformation, information manipulation, and the spread of hate speech. It also addresses user information security and ways to promote a safer online environment.

The article discusses the impact of social networks on civil society, democratic processes, and human rights that arise online. It investigates how social media can highlight news, disseminate information about human rights violations, and promote social justice both online and offline.

Specific examples of human rights restrictions or blocking of internet resources that negatively impact the realization of human rights by users of the global network are considered. The role of content moderation by the state or international community is noted, aiming to create tools for protecting human rights and safeguarding users from harmful content and the influence of misinformation or "information-psychological operations," elements of which directly impact user security online.

The article emphasizes the importance of developing a policy of conscious Internet use, with the support of the state and the international community, which should develop and improve existing mechanisms to protect people from the negative impact of social networks and media. It is necessary to encourage users to learn how to filter information, promote development, and, in turn, the state should try to create favorable conditions and legislative mechanisms to ensure safe Internet use for ordinary users as well as for business or political activities.

The implementation of national and international standards, cooperation between state institutions, and states as a whole is recommended to create a favorable and safe environment on the Internet.

Key words: law, human rights, right to information, social networks, Internet, human rights protection, information security, privacy, disinformation.

В сучасних реаліях широкого поширення комп'ютерно-інформаційних технологій та стрімкого розвитку Інтернет-інформаційних ресурсів соціальні мережі стали важливою складовою у більшості сферах нашого життя.

Інтернет давно перестав бути просто інструментом для передачі інформації і з кожним днем все більше вклинюється в повсякденне та професійне життя людей, цьому в свою чергу сприяло створення соціальних мереж та їх розвиток, наприклад, на фоні пандемії «COVID-19». Соціальними мережами згодня користуються мільйони користувачів, як пересічні громадяни так і політики, відомі особистості, бізнес та інші, що сприяє швидкій динаміці адаптації суспільства до новостворених інформаційних викликів сучасності.

Щоб детальніше розглянути соціальні мережі як феномен потрібно розуміти як правовідносини виникають в процесі їхнього використання.

Правовідносини в інтернет середовищі виникають загалом через комунікацію у схемі: користувач/користу-

вач, користувач/держава, користувач/бізнес або ж різне поєднання суб'єктів, що користуються послугами які надаються мережею Інтернет. В свою чергу Кострубіцька А. В. у своїй статті «Особливості державного регулювання діяльності Інтернет-засобів масової комунікації у Європейському Союзі» наводить приклад поділу інтернет-правовідносин на дві групи: Базові та Факультативні

- «До групи базових правовідносин вчені зараховують
- питання технічного регулювання;
 - питання щодо інтелектуальної власності;
 - поширення інформації;
 - конфіденційності;
 - електронного документообігу;
 - електронної комерції.

Натомість факультативні правовідносини в мережі Інтернет включають розгляд питань щодо електронних бібліотек, музеїв; теле-медицини, теле-фармації; теле-роботи, мобільного Інтернету, дистанційної освіти тощо»

[1], так можна сказати, що питання використання та правового регулювання соціальних мереж також можна віднести до першої групи. Адже використання соціальних мереж та медіа тісно пов'язані з питаннями поширення інформації, конфіденційності, електронної комерції, інтелектуальної власності та інших груп так званих базових правовідносин в мережі Інтернет, що в свою чергу потребує хоча б мінімального державного контролю чи регуляції.

Проте, соціальні мережі можна віднести до правовідносин які вдаються до саморегуляції, як добровільної так і з втручанням модерації чи державного/законодавчого контролю.

З цього приводу Маріам Чалабієва зазначає: «електронні соціальні мережі – це саме той потужний результат перенесення наявних моделей соціальних взаємодій у медіа-вимір, шляхом повноцінної реалізації конституційних прав людини, що потребує обов'язкового правового регулювання з боку держави, яке має ґрунтуватися на безпечному підході до користування соціальними мережами, гарантуванні та захисту прав людини у Інтернеті» [2], можна сказати, що серед усіх плюсів використання соціальних мереж існують також і вагомні мінуси, як наприклад складність правового регулювання з боку держав чи міжнародного законодавства, проблема з анонімністю користувачів, проблема із складністю технічного забезпечення безпеки користувачів, тощо.

За даними звіту Digital+2021 [3], який виконали організації We Are Social і Hootsuite на планеті близько 7.83 мільярда людей серед яких 4.66 мільярда користуються інтернетом та 4.2 мільярда в свою чергу користуються соціальними мережами, що є дуже вагомим показником, адже це більша частина усього населення планети.

Соціальні мережі є масовим явищем яке доступно цілодобово та характеризується дуже великою кількістю контенту, щоправда не завжди достовірного.

Проте, соціальні мережі несуть в собі і низку небезпек для користувачів, адже їхній розвиток зумовив створення та розвиток інтернет-шахрайства, розширив коло можливостей інформаційних війн та створив умови для розвитку злочинних інструментів пов'язаних з використанням мережі Інтернет.

Яскравим прикладом використання мережі в злочинних намірах та задля потреб інформаційної пропаганди є російсько-Українська війна. Користувачі в процесі використання соціальних мереж щодня стикаються з інструментами інформаційно-психологічної операції серед елементів якої створення дезінформації, пропаганди, перебільшення певної інформації або применшення іншої, кібератаки, тощо. Використання соціальних мереж вкрай спрощує створення чи використання недостовірної чи неправдивої інформації, або ж залучення користувачів у інші види злочинної діяльності.

Небезпека соціальних мереж прямо залежить від того, хто такі соціальні мережі використовує, тому державне регулювання питань пов'язаних з їхнім використанням стає дуже актуальним. Так у 2017 році Указом Президента України, відповідно до рішення РНБО України, було обмежено доступ українських користувачів до російських соціальних мереж (таких як «ВКонтакте», «Однокласники»). Документ, який наказує блокувати низку ресурсів українськими інтернет-провайдерами, набув чинності 17 травня 2017 року [4].

В сучасності через таку інформаційну війну на території країни заблоковано доступ до сайтів з російським доменом та накладено санкції на інформаційні ресурси, що сприяли створенню небезпечних умов для користувачів в їхньому процесі використання мережі Інтернет.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну викликало неабиякий розвиток поширення дезінформації, що мало свої наслідки, Кантур О. М. з цього приводу наводить приклад: «Так у березні 2022 року відеосервіс

YouTube заблокував російські пропагандистські канали RT та Sputnik по всій Європі. Водночас, спираючись на прохання низки урядів та ЄС, американська технологічна корпорація конгломерату соціальних мереж Meta повідомила про обмеження доступу до вищезазначених ресурсів на власних майданчиках» [5], а отже ми можемо говорити як про обмеження та регуляцію соціальних мереж не тільки на національному та міжнародному рівнях, а також і на рівнях самих компаній, що надають доступ до соціальних мереж.

В свою чергу, якщо говорити про безпеку користувачів та правове регулювання соціальних мереж можна зазначити, що держава повинна забезпечувати захист та реалізацію прав людини як офф-лайн так і он-лайн. З цього приводу, на прикладі адміністративно-правового регулювання, Галуцько А. В. зазначає: «соціальні інтернет-мережі як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це система прав фізичних і юридичних осіб (засновників, авторів аудіовізуального контенту та чисельних користувачів), які порушуються третіми особами в таких мережах, охорона яких здійснюється публічною адміністрацією на основі адміністративно-правових норм, у випадку неможливості їх захисту на основі цивільно-правових та інших соціальних норм» [6], таким чином держава повинна створити механізми забезпечення соціальних мереж, діяльності користувачів та засоби реалізації таких механізмів, аби створити безпечне середовище для використання соціальних мереж.

Проте таке регулювання не повинно виходити за межі, тобто держава повинна регулювати дане питання у тій мірі у якій надходять скарги від громадян про порушення їхніх прав в мережі. Нормативно-правова регуляція соціальних мереж повинна бути спрямована на забезпечення прав людини, та можливість їхньої реалізації в контексті використання соціальних мереж та Інтернет-мережі в цілому.

Аналізуючи питання правового регулювання соціальних мереж та Інтернет мережі в цілому Степаненко К. В. зазначає: «Необхідність встановлення правового регулювання суспільних відносин, що формуються в процесі використання інформаційного середовища глобальних комп'ютерних мереж обумовлена багатьма факторами: глобалізацією інформаційно комунікаційних технологій, значними соціально-економічними змінами в суспільстві, інформатизацією управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, бурхливим розвитком міжнародних економічних відносин, що здійснюються з використанням глобальних комп'ютерних мереж тощо» [7], проте держава повинна сама обрати спосіб такого регулювання, наприклад, схиляючись більш до імперативного методу регулювання правовідносин в мережі (Китай, Південна Корея), або ж більш диспозитивного методу правового регулювання (США, Аргентина, тощо), або об'єднати ці два методи в імперативно-диспозитивний метод взявши за основу саморегуляцію інтернет-правовідносин та правовідносин в соціальних мережах, а також законодавче регулювання таких небезпечних сфер як шахрайство, дезінформація (Німеччина) [8], поширення мови ворожнечі, тощо (Франція) [9].

Зокрема вже зараз існують сфери які потребують державного та/чи міжнародного контролю та регулювання, наприклад:

- Нормативно правове регулювання функціонування Інтернету, інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій, соціальних мереж та медіа, інформаційного простору загалом.

- Управління мережею Інтернет та поширеністю соціальних мереж на державному рівні у межах повноважень державних органів, але так, щоб це не порушувало права людини у контексті використання нею всесвітньої мережі.

- Законодавче регулювання питань які опосередковано чи прямо пов'язані з використанням соціальних мереж

та мережі Інтернет в цілому: питання авторських прав та інтелектуальної власності, питання електронної комерції, торгівлі та питання надання послуг через мережу Інтернет, тощо.

– Захист та забезпечення прав людини і громадянина в інформаційному Інтернет-просторі, в тому числі соціальних мережах, наприклад, захист права на конфіденційність, захист авторських прав людини, недоторканості приватного життя, права на забуття, тощо.

– Захист та всебічне забезпечення прав дітей в інтернет середовищі, соціальних мережах та медіа, спонукання батьків, вчителів, вихователів до саморозвитку та самовдосконалення вмінь пов'язаних з використанням всевітньої мережі, задля подальшого застосування таких вмінь для захисту дітей від негативного впливу Інтернету та пов'язаних з цим ризиків.

– Законодавче регулювання відповідальності за протиправну діяльність в мережі (зокрема в соціальних мережах), кіберзлочинність, екстремізм, розповсюдження та створення дитячої чи іншої порнографії, пропагандою аморалізму, насильства, жорстокості чи мови ворожнечі.

– Підтримка та всебічне сприяння важливим ініціативам у сфері використання мережі інтернет та соціальних мереж, як наприклад збереження культурної спадщини.

Висновки. Отже, потрібно враховувати те, що попри всі плюси використання соціальних мереж та Інтернету

в цілому, які виступають у формі свободи вираження поглядів, доступу до інформації, можливістю участі користувачів мережі в суспільному житті та сприянні взаємодії між людьми різних сфер діяльності, соціальні мережі та всевітня мережа несуть в собі і низку ризиків, такі як порушення права на приватність, кібербулі, кіберзлочинність, дезінформація, пропаганда, заохочення до використання мови ворожнечі чи маніпуляції.

Соціальні мережі стають все більш ефективнішим інструментом для боротьби за забезпечення та реалізацію прав людини в Інтернет-просторі, проте використання соціальних мереж та медіа потребує свідомого та відповідального ставлення як і з боку користувачів Інтернету так і з боку держави, міжнародної спільноти та з боку самих платформ, що надають доступ до використання таких мереж. Важливо розуміти та вивчати баланс між захистом прав людини та захистом від зловживань, встановленню етичних чи нормативних кордонів, які будуть забезпечувати такий баланс.

Соціальні мережі мають вкрай вагомий потенціал для розвитку та можуть як і якісно так і негативно впливати на реалізацію прав людини в мережі. Проте, це потребує зусиль з боку держав, міжнародної спільноти, громадських організацій та самих користувачів задля утворення безпечного та сприятливого середовища в контексті використання соціальних мереж та Інтернет-мережі в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кострубіцька А. В. Особливості державного регулювання діяльності інтернет-засобів масової комунікації у європейському союзі. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 16. С. 75–79.
2. Чалабієва М. Соціальні мережі як засіб реалізації прав людини в Україні. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2019. № 37 (3). С. 46–49.
3. Digital 2021: global overview report. Digital 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>.
4. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»
5. Кантур О. М. Державне регулювання соціальних мереж: досвід країн ес та США. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : МАТЕРІАЛИ ВСЕУКР. НАУКОВО-ПРАКТ. КОНФ., м. Київ, 15–28 квіт. 2022 р.
6. Галуцько А. В. Соціальні інтернет-мережі як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Т. 2, № 22. С. 127–129.
7. Степаненко К. В. Державне регулювання правовідносин в інформаційно-комунікаційній мережі інтернет. Правова інформатика. 2013. № 3. С. 35–40.
8. Ukrinform. Німці оголосили війну ненависті в інтернеті. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricworld/3049867-nimci-ogolosili-vijnu-nenavisti-v-interneti.html>
9. Франція ухвалила закон про мову ненависті в Інтернеті – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://www.nrada.gov.ua/frantsiya-uhvalyla-zakon-pro-movu-nenavysti-v-interneti/>